

De Sleutelbrug

Vrijzinnige Activiteiten Kalender Regio Brugge

oktober-november-december 2010

Herfstnummer

LUK VAN LANGENHOVE IS DIRECTEUR VAN UNU-CRIS, EEN IN BRUGGE GEVESTIGD ONDERZOEKINSTITUUT DAT DEEL UITMAAKT VAN DE UNITED NATIONS UNIVERSITY. UNU-CRIS IS GESPECIALISEERD IN ONDERZOEK NAAR DE ROL VAN REGIO'S IN DE WERELD EN IS GEHUISVEST IN HET GROOTSEMINARIE. DE OPINIES IN DIT ARTIKEL VERBINDEN DE VRIJHEID.

In het Gruuthuse-museum in Brugge staat een merkwaardige machine tentoongesteld: een guillotine. Je moet die eens van dichtbij gaan bekijken. Het eerste wat opvalt is dat het apparaat zo groot is en dat het niet zonder enig gevoel voor esthetica geconstrueerd is. De geometrische combinatie van de lange rechthoek waarin het driehoekige mes zit met de cirkelvormige opening waar het hoofd wacht op het effect van de zwaartekracht. Geef toe: het heeft wel iets! Men kan dit makkelijk lezen als een verwijzing naar de abstracte en mathematische schoonheid eigen aan het Verlichtingsideaal en eigenlijk werd het met de beste bedoelingen ontworpen... Pardon? Welja, het levensverhaal van de uitvinder van die gruwelijke machine toont aan dat de man eigenlijk alleen maar goed wou doen.

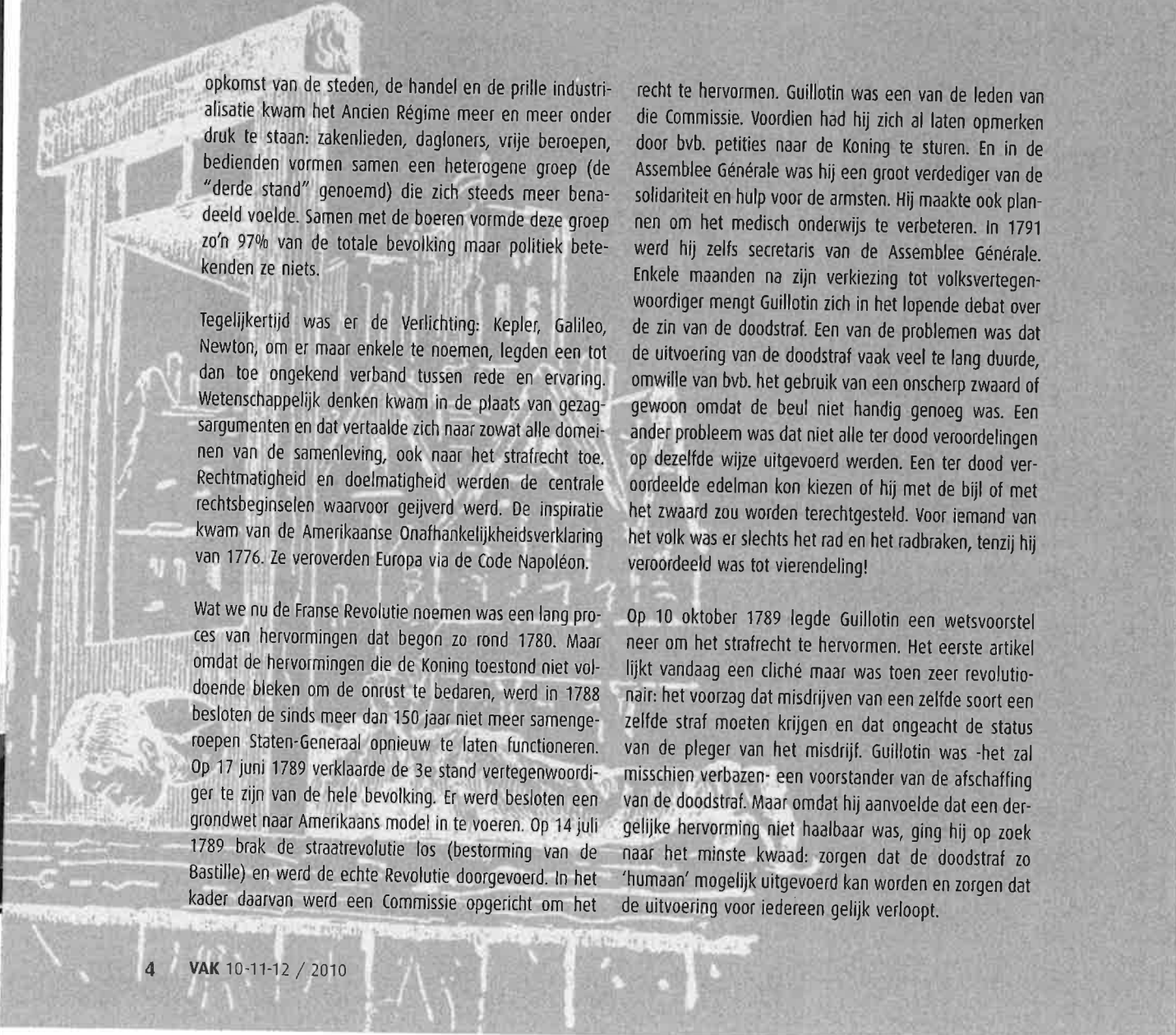
Ignace Guillotin is geboren in 1738 te Saintes (Bordeaux) in een begoede katholieke familie en hij liep school in

het plaatselijke Jezuietencollege. In Parijs studeerde hij geneeskunde en vanaf 1770 doceerde hij daar anatomie, fysiologie en pathologie. Daarnaast had hij ook een druk bezochte praktijk in de Lichtstad. Hij stond al vlug bekend als filantroop.

Om zijn leven en werk te kunnen situeren moet eerst iets over die Franse Revolutie gezegd worden. De situatie van voor de Franse Revolutie is genoegzaam bekend: Frankrijk was een agrarische en feodale maatschappij waarin de adel en de geestelijkheid de plak zwaaiden. Het strafrechtelijke systeem ten tijde van wat men nu het Ancien Régime noemt was zeer oppressief. Ik verwijs naar het geheime en inquisitoriale onderzoek, de vage strafwet met de daaruit resulterende willekeur, de verwisselbaarheid van de begrippen misdrijf en zonde, de foltering en de doodstraf die in 1770 in Frankrijk op niet minder dan 113 misdrijven van toepassing was. Met de

OVER DE GUILLOTINE

Een merkwaardige machine
ontworpen met goede bedoelingen...

opkomst van de steden, de handel en de prille industrialisatie kwam het Ancien Régime meer en meer onder druk te staan: zakenlieden, dagloners, vrije beroepen, bedienden vormen samen een heterogene groep (de "derde stand" genoemd) die zich steeds meer benadeeld voelde. Samen met de boeren vormde deze groep zo'n 97% van de totale bevolking maar politiek betekenden ze niets.

Tegelijkertijd was er de Verlichting: Kepler, Galileo, Newton, om er maar enkele te noemen, legden een tot dan toe ongekennd verband tussen rede en ervaring. Wetenschappelijk denken kwam in de plaats van gezagsargumenten en dat vertaalde zich naar zowat alle domeinen van de samenleving, ook naar het strafrecht toe. Rechtmatigheid en doelmatigheid werden de centrale rechtsbeginselen waarvoor geijverd werd. De inspiratie kwam van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring van 1776. Ze veroverden Europa via de Code Napoléon.

Wat we nu de Franse Revolutie noemen was een lang proces van hervormingen dat begon zo rond 1780. Maar omdat de hervormingen die de Koning toestond niet voldoende bleken om de onrust te bedaren, werd in 1788 besloten de sinds meer dan 150 jaar niet meer samengevoegde Staten-Generaal opnieuw te laten functioneren. Op 17 juni 1789 verklaarde de 3e stand vertegenwoordiger te zijn van de hele bevolking. Er werd besloten een grondwet naar Amerikaans model in te voeren. Op 14 juli 1789 brak de straatrevolutie los (bestorming van de Bastille) en werd de echte Revolutie doorgevoerd. In het kader daarvan werd een Commissie opgericht om het

recht te hervormen. Guillotin was een van de leden van die Commissie. Voordien had hij zich al laten opmerken door bvb. petitie naar de Koning te sturen. En in de Assemblée Générale was hij een groot verdediger van de solidariteit en hulp voor de armsten. Hij maakte ook plannen om het medisch onderwijs te verbeteren. In 1791 werd hij zelfs secretaris van de Assemblée Générale. Enkele maanden na zijn verkiezing tot volksvertegenwoordiger mengt Guillotin zich in het lopende debat over de zin van de doodstraf. Een van de problemen was dat de uitvoering van de doodstraf vaak veel te lang duurde, omwille van bvb. het gebruik van een onscherp zwaard of gewoon omdat de beul niet handig genoeg was. Een ander probleem was dat niet alle ter dood veroordelingen op dezelfde wijze uitgevoerd werden. Een ter dood veroordeelde edelman kon kiezen of hij met de bijl of met het zwaard zou worden terechtgesteld. Voor iemand van het volk was er slechts het rad en het radbraken, tenzij hij veroordeeld was tot vierendeling!

Op 10 oktober 1789 legde Guillotin een wetsvoorstel neer om het strafrecht te hervormen. Het eerste artikel lijkt vandaag een cliché maar was toen zeer revolutionair: het voorzag dat misdrijven van een zelfde soort een zelfde straf moeten krijgen en dat ongeacht de status van de pleger van het misdrijf. Guillotin was -het zal misschien verbazen- een voorstander van de afschaffing van de doodstraf. Maar omdat hij aanvoelde dat een dergelijke hervorming niet haalbaar was, ging hij op zoek naar het minste kwaad: zorgen dat de doodstraf zo 'humaan' mogelijk uitgevoerd kan worden en zorgen dat de uitvoering voor iedereen gelijk verloopt.

DE BERUCHTE 18E EEUWSE
GUILLOTINE OPGESTELD IN
DE WAPENZAAL VAN HET
GRUUTHUSE-MUSEUM TE BRUGGE

Voor Guillotin was het duidelijk dat alleen de technologie een antwoord kon geven op de problemen van gelijkheid en billijkheid. Hij stelde dan ook voor om de doodstraf via een onthoofdingmachine te laten uitvoeren.

Wanneer in mei 1791 de Assemblee een voorstel van Robespierre verwierp om de doodstraf af te schaffen, legde Guillotin in juni een voorstel neer om het strafrecht te hervormen en het eerste artikel van zijn voorstel verwees naar de uitvoering van de doodstraf die ongeacht rang en stand voor alle veroordeelden op dezelfde wijze diende te geschieden. Gelijkheid! Ook bij de doodstraf... En bovendien "par l'effet d'une simple mécanique". Efficiëntie...

Apparaten om mensen te onthoofden bestonden in primitieve vormen al zeker een aantal eeuwen, maar het waren Guillotin, samen met zijn collega dr. Antoine Louis, die het apparaat perfectioneerden geheel in lijn met de toen heersende 'zeitgeist' van wetenschappelijkheid en humanisme. Het was eigenlijk niet Guillotin maar Louis die zich, basierend op Engelse gravures uit de 12^e eeuw, de guillotine ontwierp zij het wel op vraag van Guillotin. Vervolgens was het een Duitse pianofabrikant die het eerste prototype bouwde. En op 25 maart 1792 wordt de wet op de doodstraf getekend. Een kleine maand later worden de eerste experimenten uitgevoerd, eerst op schapen dan op drie lijken.

De eerste ter dood veroordeelde die via de guillotine overleed was een stratenmaker. Een vlugge dood was niet langer het voorrecht van de edellieden! En snel,

heel snel, werd de guillotine meer en meer gebruikt... Tijdens de Terreur (1793 - 1794) waren er in Frankrijk een vijftigtal guillotines geïnstalleerd en men zegt dat tijdens het hoogtepunt van de Terreur ze zo'n zes uur per dag doorlopend functioneerden. Het aantal onthoofdingen in die periode wordt geschat op zo'n 20.000.

Vanaf 1794 ontstond er een interessant medisch debat over de vraag of het hoofd van een onthoofde onmiddellijk het bewustzijn verliest. Volgens Guillotin was dat zeker het geval en zou de "patiënt" hoogstens een

OVER DE GUILLOTINE

Een merkwaardige machine ontworpen met goede bedoelingen...

PORTRET VAN JOSEPH-IGNACE GUILLOTIN,
ARTIEST ONBEKEND,
MUSEUM CARNAVALET,
PARIS

gevoel van frisheid in de nek voelen... In het Parlement en in de filosofische salons werd hevig gediscussieerd over die zaken. Iemand berekende dat het mes met een snelheid van 23,4 km/uur naar beneden valt op het ogenblik dat het de nek raakt en aangezien een doorsneek (!) 13 cm. meet kan men -abstractie makend van de wrijving- berekenen dat het 2/100^{den} van een seconde duurt om zo'n doorsneek door te snijden. De vraag was en is of het bewustzijn even snel stopt? Of kan de ongelukkige de val van zijn hoofd zelf meemaken?

Zelf werd Guillotin ook slachtoffer van de Terreur en hij werd gevangengenomen. Maar hij bleef gespaard van de machine die in heel Frankrijk onder zijn naam bekend stond en na de thermidor kwam hij weer vrij. Hij trok zich terug uit het politieke leven en concentreerde zich op zijn geneeskundig onderzoek. Zo werd hij een groot verdediger en pionier van de vaccinatie. Met steun van generaal Bonaparte laat hij hele regimenten en scholen vaccineren. Maar Guillotin wil meer, hij wil in heel Europa vaccins invoeren. In 1802 introduceert hij onder het napoleontische Consulaat het eerste coherente programma van volksgezondheid dat op heel Frankrijk sloeg. In 1804 ging hij samen met zijn vrouw kijken naar de Paus als die in 1804 in Parijs is om Napoleon tot Keizer te kronen. Dit doet bij Guillotin een plan rijzen: de Paus moet een nieuwe kruistocht leiden, ditmaal niet tegen de ongelovigen maar tegen de ziekten. Hij schrijft prompt een verzoekschrift naar Pius VII waarin hij de Paus verzoekt zich achter zijn plan te scharen. De Paus had daar merkwaardig genoeg oren naar en verleende

Guillotin de morele steun die hij nodig had om in heel Europa de burgerlijke autoriteiten te overtuigen van het nut van vaccins. Vergeet niet dat het idee om te vaccineren toen zeer revolutionair was en dat er allerlei religieuze en filosofische argumenten tegen bestonden. Kant was bijvoorbeeld een heftig tegenstander van vaccineren. En zo komt het dat Guillotin ook gezien kan worden als de man die vele levens gered heeft...

Hij stierf op 26 maart 1814. De laatste maal dat de guillotine gebruikt werd in Frankrijk was in 1977 en het heeft nog tot 1981 geduurd voordat de doodstraf onder Mitterand werd afgeschaft.

« DE LAATSTE BEUL,
MARCEL CHEVALIER

EN HET LAATSTE
SLACHTOFFER,
HAMIDA DJANDOUBI »